

Жанчына ў літаратуре: творца альбо аздоба?

Літаратуразнаўца
Святлана Калядка паспяхова
выкарыстоўвае ў сваіх
даследаваннях гендарную
метадалогію. Адна з галоўных
тэм навукоўцы — жанчына
ў беларускай літаратуре.
Меркаваннямі па некоторых
проблемных пытаннях
Святлана Уладзіміраўна
дзеліцца з чытчамі «ЛіМа».

— Спадарыня Святлана, чаму вы зварнуліся да гендарнай метадалогіі?

— Гендарная метадалогія ўвайшла ў літаратуразнаўчыя даследаванні ў канцы XX стагоддзя, у беларуское — на початку XXI. Абумоўлена гэта, у першую чаргу, з'яўленнем мастацкіх твораў з ярка выражанымі гендарнымі пазіцыямі іх аўтараў. Патрумачыць такую проблематыку могуць толькі гендарныя тэоры, адсюль і сённяніне захапленне маладых даследчыкаў новымі падыходамі да вывучэння «мужчынскай» і «жаночай» літаратуры, зворот да гендарных аспектаў аўтарскага самараскрыцця.

У свой час не абышла ўвагай магчымасцей гендарнай метадалогіі я. Цікава паглыбіцца ў пісцалогію аўтара і лірычнай герапі, наблізіцца да асэнсавання феномена «унісекс», ці андрагіннай прыроды ў характэры творчага самавыяўлення. «Унісекс» кіруе не толькі тэндэнцыямі ў модзе, але і ў літаратуры. Маладыя аўтары часта не засяроджваюцца на выяўленні прыроднага початку, сваёй жаночай/мужчынскай існаўстві праз мастацкае слова — гэта мэта становіцца другараднай ці ўвогуле неістотнай у творчым самараскрыцці.

Гендарны падыход у даследаваннях беларускай жаночай пазіі дазваляе асэнсаваць нацыянальныя рысы жаночай суб'ектыўнасці, ментальнасць беларускі. Аднак гэта не адзіная метадалагічная сістэма, да якой я звязана. Напрыклад, мянус заўсёды цікавілі міждысцілінарныя даследаванні.

— У Беларусі на дзяржаўным узроўні разглядаецца гендарная проблематыка, але асобныя даследаванні фіксуюць невысокую гендарную кампетэнтнасць беларускіх педагогаў. Ці неабходна звартацца да вывучэння гендаралогіі ў педагогічных ВНУ, акцэнтаваць гендарныя проблемы пры вывучэнні літаратуры ў сярэдняй школе?

— Безумоўна, гэта патрэбна. Гендарныя даследаванні не праводзяць палітыкі дыстанцыягавання «мужчынскага» і «жаночага». І разумныя даследчыкі не скроўваюць да вайны паміж мужчынамі і жанчынай за ўсталяванне т.зв. гендарнай раўнавагі паміж імі ва ўсіх сферах жыцця, таму што заклікі да абсалютызацыі ў адносінах шкодзяць не менш, чым феміністкія заклікі на незалежнасць існавання ў сусвеце «Іго» і «Яе». З дапамогай гендарных падыходаў у разглядзе розных проблем больш пэўна аkrэсліваеца іх сацыяльная ангажаванасць, культуралагічная прывязанасць, акцэнтуеца ўвага на «жаночым» баку.

Сучасныя студэнты павінны ведаць жаночую гісторыю, аднак тут важна пазбегнуць крайнасцей, у якіх апынулася Еўропа, адстойваючы права меншасцей і навязваючы дзесяцам у школах новы погляд на адсутнасць сувязі паміж паводзінамі, учынкамі і полам, фізіялогіяй асобы. Бясполая істота паддаеца заміраванню хутчай, чым сацыяльна арыентаваная асоба. Я таксама за тое, каб сучасныя школьнікі па магчымасці разам з аналізам пазітыўных і празайчых твораў засвойваў азы ўсіх сучасных літаратуразнаўчых метадалогій. Гэта не папікодзіць у фарміраванні і развіцці аналітычных здольнасцей.

“ Сучасныя студэнты павінны ведаць жаночую гісторыю, аднак тут важна пазбегнуць крайнасцей, у якіх апынулася Еўропа, адстойваючы права меншасцей і навязваючы дзесяцям у школах новы погляд на адсутнасць сувязі паміж паводзінамі, учынкамі і полам, фізіялогіяй асобы. Бясполая істота паддаеца заміраванню хутчай, чым сацыяльна арыентаваная асоба.

— Падчас адной з дыскусій вы зазначылі, што ў беларускай літаратуре ў 1960 — 1980-я гады было нямала жанчын і з іх няварта рабіць ахвяр. Аднак тагачасныя жанчыны-празаікі амаль не вядомыя сучаснаму чытчу. Наколькі жанчына магла «раскрыцца» праз літаратурную творчасць у час панавання савецкай ідэалогіі?

— У той час у беларускую літаратуру прыходзілі творцы паслявеннага пакалення, апантаныя, з гарачым жаданнем завеўваць новыя мастацкія вышыні. І сярод іх было шмат аўтараў-жанчын, большасць з якіх — паэтэсы. «Натуральны адбор» лепшых сярод лепшых прадвызначыў тое, што сёня 1970 — 1980-я гады звязаўшы з імёнамі паэтэсаў: Е. Лось, Д. Бічэль-Загнетавай, Я. Янішчыц, Н. Мацяш, В. Коўтун, Р. Баравіковай... Спіс гэты можна доўжыць і доўжыць.

Маладаследаваная сярод празаікі творчасць А. Васілевіч, Л. Арабей. Але імёны жанчын-празаікі мы сёня пе-ралічым на пальцы. І не таму, што ў іх былі іншыя ўмовы для творчасці, а, можа, таму, што час адлігі «нагадаў» пра жывыя чалавечыя пачуцці, перажыванні, эмоцыі, якія доўгі час былі пад забаронай і прасіліся менавіта ў паэтычных радкі.

— Дарэчы, ніводная жанчына не ўзнагароджана званнем «Народны пісьменнік Беларусі»...

— Калі ў творчым плане адзінам крэтырем сапраўднага быў талент, то ў сацыяльным абжыванні літаратурнага Парнаса былі пэўныя праблемы. Відавочны гендарны перакос дэманстуе нам статыстыка па Саюзе пісьменнікаў па звестках на 1974 год: з 301 члена СПБ толькі 24 жанчыны. У 1987 годзе прысутнасць жанчын у шэрагах члену СПБ павялічылася да 47 чалавек (у лічым), што гэту лічбу складаюць і пісьменнікі

і перакладчыкі, і літаратуразнаўцы). За 10 гадоў членамі СПБ сталі толькі 23 жанчыны!

Пісьменнікі-мужчыны паблажліва паглядалі на паэтэс як на вучаніц, падтрымлівалі іх у намаганнях заніц пачэснае месца сярод творчай эліты, вучылі, як трэба рабіць творы і зборнікі. Жанчыны-пісьменніцы разбяўлялі кампанію творцаў-мужчын у творчых камандзіроўках, на сустэрнах з чытчамі, на вечарах пазії, аднак слова на вялікіх літаратурных сходах, сімпозіумах, з'ездах ім давалі зредку. Паэтэсы аздаблялі сваёй прысутнасцю дэлегаты, але далей гэта спраўа рухалася. Права жанчын — пісаць пра пачуцці, права мужчын — ствараць сапраўдную літаратуру. У выніку падобнага гендарнага размеркавання роляў так і не стала народнай паэтэсай ні адна з яркіх, самабытных аўтараў. Пасля смерці Яўгеніі Янішчыц было шмат разага пра тое, што пад сваё 50-годдзе яна магла прэтэндаваць на гэтае званне. Калі б жыла, калі б так вырашила шаноўная мужчынская большасць...

— Над якой тэмай вы працуеце цяпер?

— Амаль 15 гадоў мая навуковая дзейнасць звязана з даследаваннем беларускай пазіі XX — пач. XXI ст. Пачынаючы ад класічна-традыцыйнай акадэмічнай працы па вывучэнні жыцця і творчасці Яўгеніі Янішчыц, я рушыла да асэнсавання сацыяльтай ролі жанчыны, гендарных аспектаў у беларускай пазіі азначанага перыяду, экзістэнцыйных праблем у аўтарскім светаўспрыманні паэтэў і паэтэс XX ст. Апошнія пяць гадоў мая навуковая дзейнасць звязана са стварэннем метадалогіі літаратуразнаўчай эматыялогіі — новага для тэорыі літаратуры адглінавання ў аналізе паэтычнага тэксту. З эмацыйнальнага водгуку на свет,

“ У выніку падобнага гендарнага размеркавання роляў так і не стала народнай паэтэсай ні адна з яркіх, самабытных аўтараў. Пасля смерці Яўгеніі Янішчыц было шмат разага пра тое, што пад сваё 50-годдзе яна магла прэтэндаваць на гэтае званне. Калі б жыла, калі б так вырашила шаноўная мужчынская большасць...

з уласных перажыванняў пачынаеца пазія, нараджаеца твор, які выклікае эмацыйнальнае ўзрушэнне ў чытчу. Колападобны рух эмоцыі падтрымлівае жыццё твора. Гэтыму і прысвечаны мае апошнія навуковыя працы.

З 2013 года разам з Тамарай Аўсянінкай, аднакурсніцай Яўгеніі Янішчыц, працуем над Зборам твораў паэтэс (з падтрымкай Беларускага рэспубліканскага фонду фундаментальных даследаванняў).

— Ці ёсць у гэтаі працы нейкі цікавы асаблівасці?

— Ужо на стадыі збору і апісання знойдзенага матэрыялу са спадчыны Я. Янішчыц я сутыкнулася з няяростай праблемай падачы выяўленых дакументаў. Я прыхільнік акадэмічнага падыходу: тэксты падаеца ў адпаведнасці з храналогіяй іх апублікавання ў зборніках, а каментары ўтрымліваюць неабходную інфармацыю пра гісторыю напісання твора. Аднак акадэмічныя выданні не прадугледжваюць уключэнне матэрыялаў, звязаных з біографіяй аўтара і яму прысвечаных. І гэта вялікі недахоп. Сучасны свет з развітым інтэрнэт-тэхнолагіямі кіруеца да

Даведка "ЛіМа"

Святлана Калядка — літаратуразнаўца, кандыдат філалагічных наукаў, старшы навуковы супрацоўнік Цэнтра даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры НАН Беларусі. Аўтар сямі манаграфій, сярод якіх тры аўтарскія: «Непрырученая птушка Палесся: творчая індывідуальнасць Яўгеніі Янішчыц» (2007), «Беларуская сучасная жаночая паэзія: мастацкія канцепцыі "жаночага часця»» (2010), «Максім Танк: новыя факты, матэрыялы, інтэрпрэтацыі» (2014), адзін з укладальнікаў і складальнікаў Збору твораў Максіма Танка ў 13 тамах, аўтар больш як 100 навуковых публікаций.

стварэння ўніверсальных крыніц атрымання звестак пра свет, людзей, предметы, з'явы і г. д.

Мы вырашылі пайсці на смелы эксперымент: сабраць ўсё, што мае дачыненне да жыцця і творчасці Яўгеніі Янішчыц, стварыць універсальнае выданне, якое выхадзіць за межы жанру Збору твораў і забіспечвае чытчу ўсёй неабходнай інфармацыяй пра аўтара. Нестандартным шляхам падаюцца і самі тэксты: побач з кожным вершам прадстаўлены каментары розных даследчыкаў, успаміны, інфармацыйныя звесткі і гісторычныя тлумачні, звязаныя менавіта з гэтым творам. Тут ёсць традыцыйныя раздзэлы: вершы, паэмы, апавяданні, пераклады, рэцензіі, інтэрв'ю з паэтэсай і г. д. Ёсць і раздзёлы, якія звычайна не прадугледжаны гэтым жанрам: у асобнай падачы — хроніка жыцця і творчасці, летапіс апублікованых твораў, радавод, успаміны пра паэтэсу, вершы, прысвечаныя Янішчыц. У дадатку да Збору твораў — дыск з запісам вершаў, якія чытае паэтэса, і песні на яе слова ў выкананні Таццяны Беланогай. Самым цікавым для чытчу стануць незнамыя вершы Янішчыц і вершы, якія публікаваліся толькі ў першыёдышы і таму многім аматарам яе творчасці малавядомыя.

— Часам можна пачуць, што беларускі пісьменнікі-класікі на сёня ўжо дастаткова даследаваныя. Сапраўды, па творчасці Якуба Коласа ці Янкі Купалы напісаныя нямала манаграфій, але праз недахопы сацыялагічнага метаду ў савецкім літаратуразнаўстве многія выданні падаюцца сёння не вельмі актуальнымі. Якія прынцыпавыя задачы стаяць перад новым пакаленнем навукоўцаў?

— Досвед напітай працы над Зборам твораў Янішчыц сведчыць, што беларуская навука не застыла і рухаецца разам з часам у пошуках новых ідэй. Я пагаджуся з вамі ў тым, што не хапае сур'ёзных акадэмічных прац, прысвечаных беларускім класікам, у якіх бы з пазіцыі найноўшых метадалагічных сістэм разглядалася іх творчасць. Але варта ўмэць чытаць і ўчытвацца. У многіх нібы «не вельмі актуальных» працах сканцэнтравана мноства навуковых ідэй, якія ў свяtle новых магчымасцей літаратуразнаўчага даследавання даць бі немалы плён.

Прыходзяць маладыя даследчыкі, якія імкнунца запоўніць прагалы ў беларускім літаратуразнаўстве. Аддана, пічыра, таленавітая ў аддзеле тэорыі і гісторыі літаратуры працуецца М. Тычына, Я. Гарадзіцкі, Г. Кісліціна, Л. Кісялёва, якія звязаюцца да літаратурнага працэсу ад канца XIX ст. і да нашых дзён, даследуючы гэтыя вялікія гістарычныя пе-рияды найноўшым літаратуразнаўчым інструментарыем.

Алеся ЛАПІЦКАЯ